

Avrupa Konularının Öğretiminde Sosyal Bilgiler Dersinin Önemi

Ali Yalçın¹

Özet

Tarih boyunca en önemli bilgi edinme materyallerinden biri olan ders kitapları, bireylerin öğrenme düzeyini olumlu etkiler. Ders kitaplarında yer alan bilgilerin anlatış ve sunuş tarzı karakter oluşumuna da etki eder. Bu bağlamda araştırma Sosyal Bilgiler ders kitapları ve içinde yer alan Avrupa konularına odaklanmıştır. Bu araştırmanın amacı Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Avrupa konularını belirlemek ve ders kitaplarının geliştirilmesine yönelik yapıcı öneriler sunmaktır. Araştırma nitel araştırma modeline göre tasarlanmış ve doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Veriler, dokümanlar yoluyla toplanmış ve betimsel analiz tekniğine göre çözümlenmiştir. Araştırmanın bulgularına göre. 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, çocukların Avrupa konularına yönelik farkındalıklarını arttırmak adına temel düzeylerde bilgilere yer verilmiştir. Özellikle kültürel, ticari, ekonomi ve askeri ağırlıklı konular olduğu belirlenmiştir. Yine benzer bir şekilde 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında kültürel, turizm, ekonomi ve siyasi ağırlıklı konuların olduğu saptanmıştır. 4, 5 ve 6. sınıf ders kitaplarındaki Avrupa'ya ait konuların sayıları, birbirine yakın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Avrupa ve Türkiye ilişkilerini anlatan konuların en çok yer aldığı sınıf düzeyi, 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarıdır. Bireylerin Avrupa ve Türkiye ilişkilerini daha iyi anlamaları ve kavramaları için güncel ve eğitici bilgilerle Sosyal Bilgiler ders kitapları geliştirilmelidir.

Giriş

Ders kitapları, tarih boyunca temel bilgi kaynağı olmuştur. Geçmişte yaşanmış olayların günümüze aktarılmasında ve bilgi sahibi olmamızda önemli bir araçtır. Özellikle ders kitapları konu, anlatış tarzı, görsel tasarımı, dili ve benzer nitelikleri ile diğer kitaplardan ayrılmaktadır. Çünkü ders kitapları, öğretmen ve öğrencilerin temel başvuru kaynağıdır. Ders kitapları, içeriğindeki sistemli, anlatımlı bilgi vermenin yanı sıra toplumun temel değerlerini, tutumlarını, inançlarını, düşüncelerini ve kültürünü temsil etmektedir.

1 Dr., aliylcn77@gmail.com, Orcid: 0000-0001-8421-3924

Devletin temel ideolojisini yansıtmakla birlikte etkin ve üretken vatandaş yetiştirilmesine de aracılık eder. Ders kitabının içeriğinde yer alan bilgiler, çocukların dünya görüşünü, öğrenme becerilerine, tutum ve davranışlarına etki eder (Karaca, Elilçi, Demirok, Atan, Ayana & Elilçi, 2023).

Ders kitaplarında mekânsal kavramların anlatış tarzı, insanların o yerle ilgili algısının oluşmasına zemin hazırlar. Örneğin Anadolu, konumu gereği stratejik bir öneme sahiptir. Özellikle tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu bölgelerde kurulan uygarlıklar, önemli ticari, kültürel, siyasi ve askeri faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Osmanlı Devleti, Anadolu'da kurulduğunda fetih yönünü Avrupa'ya çevirmiş, Balkanlarda ve Doğu Avrupa'nın bazı ülkelerinde uzun yıllar egemenliğini sürdürmüştür. Bu sebeple Avrupa ile ilişkilerin siyasi, askeri ve ticari eksenli başladığı, daha sonra eğitim ve sosyo-kültürel faaliyetlerle devam ettiği görülmektedir. Tarihte meydana gelen bu siyasi, askeri, sosyal vb. alandaki ilişkiler, okullarda öğretmenler ve ders kitapları aracılığıyla öğretilmektedir. Çünkü günümüzde Avrupa ülkeleri ve Avrupa Birliği ile ilişkileri daha iyi anlamak için geçmişte yaşanmış olayları ve ortak siyasi, ekonomik, eğitim ve kültürel faaliyetleri bilmek gerekir. Bu konuyu daha iyi anlamak ve bölge ilişkileri üzerinde geniş ve yenilikçi bir bakış açısı kazandırabilir. Ders kitapları, bireylerin hem kendi toplumuna karşı hem de başka toplumlara karşı bakış açılarını belirlemeye yardımcı olmaktadır. Çünkü tarihsel ön yargılar ve kalıplaşmış düşüncelere de etki etmektedir (Koullapis, 1995; Özalp & Güngör, 2022).

Bölgesel çalışmalarda veya alan çalışmalarında sınırlar üzerinde nasıl bir yol çizileceği zor olduğu gibi genelde uluslararası bir yaklaşımla ele alınmaktadır (Archer, 1992; Farrell, 2005). Özellikle bu ilişkileri belirleyen askeri, siyasi, sosyal ve ekonomik faktörlerdir. Öğrenciler, küreselleşen dünyayı daha iyi anlamaları için farklı toplumları, ülkeleri ve kültürleri tanımaları ve anlamaları gerekir (Yılmaz & Yiğit, 2010). Nitekim 21. Yüzyıl açısından düşündüğümüzde ders kitapları aracılığıyla farklı toplumların kültürlerini, siyasi, ekonomik, sosyal ve eğitim faaliyetlerini bilmek temel vatandaşlık gereksinimleridir (Zevin & Corbin, 1998; Banks, 2004; Hodgson, 2008). Günümüz toplumlarında, öğrenciler, medya aracılığıyla bazı yanlış bilgiler edinmekte ve birçok ülke hakkında önyargıları oluşabilmektedir. Bu nedenle ders kitapları, hakim algının oluşmasında ekili olan bir diğer öğretim araçlarından biridir. Çünkü okullardaki ders kitapları resmi kaynağın amaç ve hedefleri doğrultusunda şekillendiği için içeriğindeki konuların neler olduğu önemlidir. Çünkü ders kitapları, ülke, toplum ve farklı kültürlerle yönelik olumlu veya olumsuz algının oluşmasında doğrudan rol oynamaktadır.

Avrupa ile ilişkiler, tarihsel açıdan düşünüldüğünde geçmişten günümüze hem ülke temelli (İngiltere, Fransa, Yunanistan vb. ülkeler) hem de bölge temelli ilişkiler kurulmuştur. Bunların ders kitaplarına nasıl yansıdığı bu konuların neler olduğu ve içerikleri hakkında bilgi edinmenin ilgili literatürün zenginleşmesine, ders kitaplarının konu güncellemelerine destek olacağı düşünülmektedir. Bilindiği gibi Avrupa, kıta olarak Atlantik'ten Ural Dağları'na ve Kuzey Kutbu'ndan Akdeniz'e uzanırken, bu, otlaklardan yüksek sıradağlara kadar çok çeşitli biyolojik alana sahip bir kıtadır (Center European Studies [CES], 2023). Bugün Avrupa kıtası 100'den fazla dil konuşan ve 44 ülkenin olduğu ve belli bir ekonomik refah seviyesinde olan dünyanın en gelişmiş kıtalarından biridir. Tarih boyunca Avrupa'da sıklıkla savaşlar meydana gelmiş, zamanla Protestanlık, Katolik ve İslam gibi dinsel farklılıklar olmasına rağmen çok kültürlü bir bölge haline gelmiştir.

Günümüzde Avrupa kıtası denildiğinde ilk akla gelen Avrupa Birliği'dir. Tarihsel kıta eksenli ilişkiler zamanla birlik ve bölgesel çalışma düzeyine indirildi. Bugün Avrupa Birliği denildiği zaman Avrupa devletleri arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel anlamdaki gelişmeleri güçlendirmek amacıyla kurulduğu görülmektedir. Özellikle İkinci Dünya savaşının yıkıcı etkisini geride bırakmak amacıyla kurulan bu birlik ilk başta 1951 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu olarak kuruldu. 1957 yılına gelindiğinde Avrupa Ekonomik Topluluğu [AET] adını aldı. Daha sonra Avrupa Birliği ismini alarak ekonomik, siyasi ve kültürel bir güç olarak etkisini sürdürmektedir (Topal, 2009; Europe Union, [EU], 2022).

Türklerle Avrupalıların münasebeti Hunlar dönemine kadar gitmektedir. Daha sonra Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da kurulmasıyla Avrupa ile ilişkiler zamanla askeri, siyasi, ekonomik ve kültürel olarak değişiklik göstermiştir. Özellikle Avrupa devletleriyle askeri ve siyasi gelişmelerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Tanzimat'tan itibaren Batı ekseninde bir modernleşme çabasına giren Osmanlı, Cumhuriyet döneminde de tercihlerini ağırlıklı olarak batılı örgütlere girmek için kullanmıştır (Topal, 2009, s. 13). Birinci Dünya savaşından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti, modern ve laik bir devlet yapısı oluşturmak için model olarak Batı Avrupa modernleşmesini benimsemiştir (Gönlübol-Kürkçüoğlu, 1985). Türkiye, zamanla Avrupa ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmış ve İkinci Dünya savaşından sonra NATO, Avrupa Konseyi, OECD, Batı Avrupa Birliği gibi kuruluşlarla ortaklık ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır.

Türkiye, Avrupa Birliğine üye olmak için 31 Temmuz 1959'da AET'ye ortaklık başvurusunda bulunmuş ve üye olma süreci için yerine getirilmesi gereken kriterlerle ilgili müzakereler devam etmektedir (Topal,2009). İlgi-

li literatür doğrultusunda (Aktekin ve Öztürk, 2009; Topal, 2009; Aktın, 2010; Yalçın, 2023), Türkiye ve Avrupa ülkelerine ait ilişkilerin, tarihsel kökeni çok eskilere dayandığı söylenebilir. Günümüzde okullarda bu ikili ilişkiler, ülke düzeyinde olduğu gibi birlik düzeyinde de devam etmektedir. Özellikle bu konuların ders kitaplarına nasıl yansdığı, Avrupa ile tarihi ilişkilerin savaş, askeri, ekonomi, sosyal ve kültürel eksende neler olduğunu ortaya çıkartmak için iki nedenden dolayı önemlidir. Birincisi Türkiye’de ders kitaplarının içeriğindeki güçlü ve zayıf konuları görebilmek açısından, ikincisi, ders kitaplarının güncel gelişmeleri yansıtıp yansımadığını belirlemek açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Sosyal Bilgiler ders kitapları, Avrupa kıtası ve Avrupa ile ilgili bilgilerin yer aldığı en önemli derslerden biridir. Bu ders kitaplarında konu başlıkları ve içerikleri hakkında bilgi edinmenin ilgili literatür ve ders kitaplarının geliştirme sürecine destek olabilir. Bu açıklamalardan hareketle araştırmamızın temel amacı, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Avrupa konularını incelemektir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Avrupa’yı anlatan konu ve içerikleri nelerdir? Sorusu üzerinde durulmuştur.

Yöntem

Araştırmanın modeli

Bu çalışma nitel araştırmanın niteliklerine göre tasarlanmıştır (Cohen, Manion ve Morrison, 2005). Bu yöntem bilim ışığından hareketle doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Dokümanlar her türlü yazılı materyalleri kapsamaktadır. Nitekim bunların içerisinde ders kitapları, öğretim programları ve çeşitli yazışmalar da bulunmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016).

Araştırmanın verileri

Tarihsel dokümanlar, günümüz ve geleceğe ışık tuttuğu gibi günümüz ders kitaplarının da önemli bilgi ve ilham kaynağıdır. Araştırmada veri kaynağı olarak kullanılan dokümanlar, Sosyal Bilgiler 4, 5, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarıdır. Ders kitaplarına 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Eğitim Bilişim Ağı (EBA) resmi internet sitesi (<https://eba.gov.tr>) üzerinden erişilmiştir. Bu ders kitapları öncelikle araştırmacı tarafından detaylı bir şekilde incelenmiş ve sınıf düzeyine göre analize hazır hale getirilmiştir.

Verilerin analizi

Araştırmanın analizi, doküman incelemesine uygun bir şekilde betimsel analiz tekniğine göre gerçekleştirilmiştir. Bulgular, sınıf düzeyine göre tablolarda sunulmuş ve yorumlanmıştır. Araştırmada geçerlik ve güvenilirliği artır-

mak adına kitaplardan konu ile ilgili alıntılama strateji kullanılmıştır. Ayrıca iç tutarlılığı arttırmak için ünite, konu, içerik, kod ve açıklama şeklinde içerik ve biçimsel uyuma dikkat edilmiştir.

Bulgular

Bu bölümde çalışmanın analizleri sonucunda elde edilen bulgular ve yorumlara yer verilmiştir.

Tablo 1. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Avrupa konuları

Ders kitabı/ Sınıf düzeyi	Ünite/Konu	İçerik/Açıklama
Sosyal bilgiler 4. sınıf	Farkındayım, Farklılıklara Saygılıyım.	2017 Yılında ülkemizde <i>Avrupa</i> Ampute Futbol Şampiyonası yaşandı. Bu şampiyonada Ampute Futbol Millî Takımımız 41 bin kişinin izlediği final maçında İngiltere'yi 2-1 yenerek Avrupa şampiyonu oldu.
	Bir Kahramanlık Destanı: Millî Mücadele	Sömürgeci <i>Avrupa</i> devletleri Osmanlı topraklarını paylaşma konusunda anlaşmışlardı.
	Bilinçli Tüketici Olalım.	Üzerinde CE kısaltması bulunan bir ürünün <i>Avrupa Birliği</i> 'nin koyduğu standartlara uygun olarak üretilmiştir. Bu işaret ürünün amacına uygun kullanılması hâlinde canlılara ve çevreye zarar vermeyeceğini ifade eder.
	Ülkeleri Tanyalım	Olimpiyat bayrağının anlamını biliyor musunuz? Halkalar yeryüzündeki <i>Avrupa</i> , Amerika, Asya, Afrika ve Avustralya kıtalarını temsil eder. Bir <i>Avrupa ülkesi</i> olan <i>Finlandiya</i> 'nın özellikleri içerisinde, başkenti, nüfusu, dili, kültürü, konumu ve sosyo-ekonomik yapısı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Ders kitabı/ Sınıf düzeyi	Ünite/Konu	İçerik/Açıklama
Sosyal bilgiler 4. sınıf	Farklı Kültürler	Macaristan, bir <i>Avrupa ülkesidir</i> . Bu ülke özellikleri içerisinde, başkenti, nüfusu, dili, kültürü, konumu ve sosyo-ekonomik yapısı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.
	Dünya Farklılıklarıyla Güzel	Ülkelere özgü kültür öğeleri içinde geleneksel kıyafetlerin ayrı bir yeri vardır. Örneğin İskoçya'da erkeklerin " <i>kilt</i> " adlı geleneksel giysileri ayrı bir öneme sahiptir.

Tablo 1'de veriler değerlendirildiğinde, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Avrupa kıtası ve Avrupa ülkelerine ait konuların yer aldığı belirlenmiştir. Sınıf düzeyine göre değerlendirildiğinde, 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, farkındayım, farklılıklara saygılıyım, bir kahramanlık destanı: Millî Mücadele, bilinçli tüketici olalım, ülkeleri tanıyalım, farklı kültürler ve dünya farklılıklarıyla güzel isimli ünite konularında Avrupa ile ilgili konuların yer aldığı tespit edilmiştir. Bu konular, daha çok kültürel, ekonomik, siyasi ve coğrafi temelli olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Sosyal Bilgiler 5. sınıf

Sosyal bilgiler 5. sınıf	Ülkem, Kültürüm ve Tarihim/Geçmişten günümüze	<i>Avrupa</i> kültürünün Osmanlı mutfak kültürünü etkilemesi. Örnek olarak çikolata-lokum kültürünün etkileşimi.
	Bilim insanları ve ortak özellikleri	Bir <i>Avrupalı</i> bilim insanı Newton (Nivton) (1643-1727).
		İbn-i Sina (980-1037), eserleri <i>Avrupa</i> üniversitelerinde okutuldu. Doğu ve Batı kültürel etkileşim yaşandı.
		Bir <i>Avrupalı</i> bilim insanı Bruno (Bruno) (1548-1600) ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Sosyal bilgiler 5. sınıf	Çevremdeki meslekler	Fransız sanatçı Jean-Marc-Cote ve arkadaşları 1899 yılında yaptığı kartlar üzerinde teknolojik imajlar çizdiler.
	Küresel etkileşim	El dokuması halılar ve peştamallar <i>Avrupa</i> ülkelerine (İngiltere, İtalya, Almanya ve Avustralya) ihraç edilmektedir.
	Küresel etkileşim/ Yaşadığım yerin ekonomiye katkısı	Yunanistan ve Bulgaristan vatandaşları günübirlik Edirne'ye gelerek alışveriş yapmaktadır. Kültürel etkileşimin en yoğun olduğu kentlerden biri Edirne'dir.
		“Defneyaprağı <i>Avrupa</i> ve Amerika yolunda” Defneyaprağı toplanarak ihraç edilmektedir.
		“Gül yağı üretimi” Isparta'dan <i>Avrupa'ya</i> özellikle <i>Fransa'ya</i> gül ihracatı gerçekleştirilmektedir.
		“Demir İpek yolu projesi” <i>Avrupa (İngiltere, Almanya ve Fransa)</i> ve Çin arasında yapımı devam eden bu proje, Türkiye'den geçmesi için alt yapı çalışmaları sürmektedir.
		Meis adası, turistik bir yer olması açısından Türk-Yunan kültürel etkileşimi yaşandı.
		Bodrum, çok sayıda <i>Avrupalı</i> turistin uğradığı kentlerden biri ve yoğun bir kültürel etkileşimin yaşandığı turistik bir kenttir.
Louis Pasteur (1822-1895). <i>Avrupa'da</i> Fransa'da doğmuş bir bilim insanıdır.		

Sosyal bilgiler 5. sınıf	Küresel etkileşim/ Yaşadığım yerin ekonomiye katkısı	Madam Curie (1867-1934). <i>Avrupa'da</i> Polonyalı ünlü bir bilim insanıdır.
		Mostar köprüsü, Bosna Hersek'te bulunan ünlü bir yapıdır. Bu yapı, Osmanlı döneminde 1566 yılında yapılmıştır.

Tablo 2'de bulgular değerlendirildiğinde, Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabında, ülkem, kültürüm ve tarihim/geçmişten günümüze, bilim insanları ve ortak özellikleri, çevremdeki meslekler ve küresel etkileşim adlı ünite konularında Avrupa ilişkilerinin anlatıldığı konulardır. Bu konuların içeriği daha çok kültürel, turizm, ekonomi ve siyasi ağırlıklı olduğu söylenebilir.

Tablo 3. Sosyal Bilgiler 6. sınıf

Sosyal bilgiler 6. sınıf	Bizi Biz Yapanlar/ Biz ve Değerlerimiz	<i>Avrupa'dan</i> yurdumuza giriş yapanları Edirne şehrindeki Mimar Sinan'ın yaptığı, millî kültürümüzün ve kimliğimizin önemli simgelerinden biri olan tarihî Selimiye Camisi karşılar.
	Tarihe yolculuk	Bizans'ın savunmaya, Türklerin taarruza geçtiği zaferin ardından <i>Avrupalılar</i> artık Anadolu'ya Türkiye demeye başladı (Miryokefalon savaşı, 1176).
	Tarihi yollar	İpek yolu: Çin'in Şian kentinde başlayarak Hazar denizi üzerinde uzanarak <i>Avrupa'ya</i> kadar uzanan tarihi bir ticaret yoludur. Uzakdoğu ve Doğunun antik ve geleneksel kültürel zenginliği bu yol aracılığıyla <i>Avrupa'ya</i> taşındı.

Sosyal bilgiler 6. sınıf	Tarihi yollar	Baharat yolu: Hindistan bölgesinden başlayarak Arap yarımadasına kadar uzanan ve Mısır üzerinden Akdeniz-İtalya ve Anadolu eksenini üzerinden <i>Avrupa'ya</i> kadar uzanan bir ticaret yoludur. Özellikle karabiber, zerdeçal, zencefil, tarçın, karanfil gibi baharatlar, <i>Avrupa'ya</i> taşınmıştır. <i>Avrupalı</i> zenginlerin vazgeçilmez tatları arasında yer alan bu baharatlar sayesinde kültürel etkileşimler yaşandı.
		BTK Demir yolu projesi: <i>Avrupa'dan</i> Çin'e kadar uzanan bir demiryolu projesidir.
	Yeryüzünde yaşam	Sanayisi gelişmiş ülkeler ekonomik olarak güçlü ülkelerdir. Bu ülkeler çoğunlukla <i>Avrupa ülkeleridir</i> (Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya vb.).
	Nitelikli insan gücü ve gelişen ekonomi	Ülkelerin en önemli gücü insan kaynağıdır. Türkiye sahip olduğu insan kaynağı yönünden <i>Avrupa</i> ülkelerine göre oldukça avantajlıdır. Fakat nitelikli insan gücüne sahip olmanın yolu eğitimidir.
Yönetime katılım	İsviçre ve Fransa gibi <i>Avrupa</i> ülkelerindeki kadınlar seçme ve seçilme hakkını Türk kadınından sonra elde etmişlerdir.	

Tablo 3'te veriler değerlendirildiğinde, Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında, bizi biz yapanlar/biz ve değerlerimiz, tarihe yolculuk, tarihi yollar, yeryüzünde yaşam, nitelikli insan gücü ve gelişen ekonomi, yönetime katılım isimli ünite konularında, Avrupa ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu konuların daha çok kültür, turizm, askeri, ekonomi temelli olduğu görülmektedir. Özellikle 6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, BTK demir yolu projesi, Avrupa'dan Çin'e kadar uzanan bir demiryolu projesi gibi güncel bir konunun geçmesi dikkat çekicidir.

Tablo 4. Sosyal Bilgiler 7

Sosyal bilgiler 7. sınıf	Hızlı iletişim güçlü toplum	Gutenberg XV. Yüzyılda icat ettiği matbaa sayesinde yazılı iletişimi gelişti.
	Beylikten cihan devletine	Osmanlı devleti, Rumeli ve <i>Avrupa</i> yönünde genişlemeye başladı.
	İnsanı yaşat ki devlet yaşasın	Osmanlı padişahlarından Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman <i>Avrupa</i> bölgesine ciddi seferler düzenledi.
	Avrupa'da uyanış	Haçlı Seferleri kültürel gelişmeyi hızlandırdı. <i>Avrupalılar</i> İslam dünyasında kâğıt, matbaa ve pusulayı öğrenerek geliştirdi.
		XV. ve XVI. Yüzyılda <i>Avrupa'da</i> tuz ve baharat değerliydi. Baharat hem lüks hem de pahalıydı. Buzdolabı icat edilmeden önce baharatlar etle harmanlanır. Uzun süre kullanılabilmekteydi. Özellikle doğunun zengin kültürel birikiminden etkilenen <i>Avrupalılar</i> birçok ürünü <i>Avrupa'ya</i> taşıdı.
		Osmanlı devletinin topraklarında geçen ticaret yolları <i>Avrupa'ya</i> kadar uzanmaktaydı. Bu yollar ticareti canlı kılmış ve birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır.
		<i>Avrupalılar</i> Osmanlı ve Müslüman coğrafyasına vergi vermemek, ticaret yollarına daha kolay erişmek ve ucuz ürün temin etmek için deniz ticaret yollarını keşfettiler.
Marco Polo. <i>Avrupalıların</i> doğu dünyasını gezmesine ve seyahatler düzenlemesine öncülük etti.		

		Marco Polo'nun yazdıklarından etkilenen gemicilerden biri de Cenovalı Kristof Kolomb'tur (Kıristof Kolomp).
		Coğrafi keşifler: sayesinde <i>Avrupalılar</i> birçok yeni bitki ve hayvan çeşidini tanıdı. Kakao, patates, domates gibi bitkiler ve hindi gibi hayvan türleri <i>Avrupa'ya</i> getirilerek üretildi. Osmanlı devletini olumsuz etkiledi. Osmanlı Devleti büyük gelir kaybına uğradı.
		Döneminin üstün denizcilik teknolojilerini kullanan İspanya, İngiltere, Portekiz, Hollanda gerçekleştirdikleri ticaret sayesinde zenginleşerek sömürge imparatorluklarına dönüştüler.
	Avrupa'da uyanış	Avrupa'nın modernleşmesi: Bilim, sanat ve edebi eserlerle ilgilenen sınıfların doğması ve burjuvanın da desteğiyle <i>Avrupa'da</i> modernleşme ve gelişme ivme kazandı. Osmanlı devleti, <i>Avrupa'daki</i> bilimsel ve sanatsal gelişmeleri takip etmekte gecikti. Daha sonra <i>Avrupa</i> üstünlüğü ele geçirdi.
		Reform: Hristiyan din adamı olan Martin Luther (Martin Luter) etkisiyle <i>Avrupa'da</i> dinsel ve mezhepsel anlamda yapılan yeniliklerdir. Bu olayda Osmanlı kazançlı çıktı. Çünkü Osmanlı Devleti <i>Avrupa</i> devletleri arasındaki görüş ayrılıklarından faydalanarak <i>Avrupa'da</i> ilerlemesi kolaylaştırdı.

Sosyal bilgiler 7. sınıf	Avrupa'da uyanış	Aydınlanma Çağı: XVII. ve XVIII. yüzyıllarda <i>Avrupa'da</i> bilim, sanat, felsefe ve siyaset alanlarında gelişmelerin yaşandığı döneme Aydınlanma Çağı denir. Aydınlanma Çağı'nda meydana gelen bilim ve teknolojiadaki gelişmeler Sanayi İnkılabı'nın temelini oluşturdu. Batıda yaşanan bilimsel gelişmeler <i>Avrupa'yı</i> Aydınlanma Çağı'na hazırlarken Osmanlı Devleti'nde tam tersi bir durum yaşanmıştır.
	Çarklar Dönüyor	Coğrafi keşiflerden elde edilen zenginlik sayesinde bilimsel ve teknolojik gelişmeler sayesinde üretim faaliyetlerine dönüştü ve sanayi inkılabı gerçekleşti. Sanayi inkılabı İngiltere'de gerçekleşti ve <i>Avrupa'ya</i> yayıldı. İngiltere, sanayi inkılabı sayesinde büyük bir sömürge imparatorluğu kurdu. Sanayi inkılabı <i>Avrupa'nın</i> sosyal yapısını değiştirdi.
	Fransız İhtilali ve Avrupa	Fransız İhtilali: Aydınlanma çağının etkisi, bilimsel düşünmeyi savunan sınıfın doğması, Rönesans ve reform hareketlerinin etkisi, gelir adaletsizliğinin olması, eşitsizlik, toplumsal ve siyasal reform savunucularının fikir ve düşünsel eylemleriyle halkı bilinçlendirmesi nedeniyle 1789 yılında Fransız İhtilali meydana geldi. " <i>Fransız ihtilalciler İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi'ni</i> " ilan etti.

Sosyal bilgiler 7. sınıf	Değişen dünyada değişen Osmanlı	Osmanlı devleti değişime ayak uyduramadı ve zamanla <i>Avrupa'nın</i> gerisinde kaldı. XVII. Yüzyılda Askeri ve siyasi gücünü kaybetmeye devam etti.
		Lale devri: Bu dönemde Osmanlı devleti <i>Avrupa</i> ile yoğun bir kültürel etkileşim yaşadı. Özellikle Fransızlarla çok iyi ilişkiler kurdu. Avrupa tarzı modernleşme süreci hız kazanmıştır. Birçok yenilik bu dönemde meydana geldi. Said Çelebi ile İbrahim Müteferrika 1727'de ilk Osmanlı matbaasını kurmuştur.
		“Takvim-i Vekayi” adlı Fransızca ve Türkçe olarak resmî bir gazete çıkarılmıştır.
		<i>Avrupa'da</i> meydana gelen siyasi ve toplumsal gelişmeler Osmanlıda Tanzimat ve Islahat Fermanı gibi gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur.
		<i>Avrupa</i> devletleri ile ekonomik ve mali ilişkilerin geliştirilmesi sürecinde bankacılık gelişmeye başlamıştır. 1883'te Memleket sandıkları, Menafi Sandıklarına dönüştü. 1888'de Ziraat Bankası kuruldu.
	Bilimin Öncüleri	Ortaçağ <i>Avrupa'sında</i> skolastik düşüncenin etkisiyle bilimsel düşünme ve ilerleme yavaşlamıştır. Ancak zamanla bilgi birikimin artmasıyla <i>Avrupa'da</i> bilimsel ve teknolojik gelişmeler hız kazandı.

Sosyal bilgiler 7. sınıf	Her yenilik geleceğimize bir katkıdır	Matbaa icat edildi. <i>Alman</i> Johann Gutenberg tarafından 1440 yılında icat edildi.
		1564–1642 yılları arasında yaşamış İtalyan gök bilimci Galileo (Galileo) teleskopu kullanarak gezegen ve yıldızları incelemiştir. İncelemeleri sonucunda gezegenlerin Güneş çevresinde hareket ettiğini ve Dünya'nın yuvarlaklığını ortaya koymuştur.
		Dünya'nın yuvarlak olduğunu ispatlayan kişi Portekizli denizci Macellan (Macellan) olmuştur.
		James Watt, iki odalı bir buhar makinesi geliştirdi.
	Geleceğe yön veren teknolojiler	Ünlü fizikçi Feynman 1959 yılında “Daha aşağıda çok yer var” açıklaması ışığında nanoteknoloji ile ilgili çalışmalara ışık tuttu.
		Marie Curie (Mari Kuri), 1911 yılında ikinci kez Nobel Ödülü'nü aldı. Marie Curie Nobel Ödülü'nü alan ilk kadın, bu ödülü iki kere alan ilk bilim insanıdır.
	Özgür düşüncenin bilime katkısı	Galileo, dünya güneş etrafında dönüyor dedi ve yargılandı.
		<i>Avrupa'da</i> özgür düşüncenin yasaklandığı Orta Çağ'da İslam coğrafyasında bilimsel gelişmeler altın çağını yaşıyordu. Montesquieu'ye (Monteskü) göre “Düşünce özgürlüğü en önemli özgürlüktür. İnsanı araştırmaya, düşünmeye yönlendiren özellikler ancak özgür bir ortamda işlerlik kazanır ve gelişir.
	Demokrasi serüveni	1215 Magna Carta ile İngiltere'de kralın yetkileri sınırlandırıldı.

Sosyal bilgiler 7. sınıf	Türkiye’de ve Dünya’da Barış	UNESCO, Birleşmiş Milletlere bağlı Eğitim, Bilim ve Kültür ile ilgili uluslararası kuruluşlardan biridir.
	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)	Üye ülkelerin özgürlük ve güvenliklerini korumaktır.
	Türkiye ve Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı (AGİT)	Üye ülkeler arasında, siyasi, ekonomik, askeri, çevre ve insani yükümlülüklerini izlemektir.
	Avrupa Konseyi (1949)	Amacı İnsan haklarını, hukukun üstünlüğünü ve demokrasinin ilkelerini koruyup güçlendirmektedir.
	Birleşmiş Milletler (BM) 1945	Amacı, barışa yönelik tehditleri önlemektir.
	Avrupa Birliği (AB) 1958	<i>Avrupa</i> devletleri arasındaki ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel anlamdaki gelişmeleri güçlendirmek amacıyla kurulmuştur. Türkiye’nin adaylık süreci devam etmektedir.
	Türkiye ve G20	Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin katılım gösterdiği aktif katılımlı bir kuruluştur.
	Avrupa, Kafkasya, Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA)	Siyasi ve ekonomik gelişmeyi hedefleyen uluslararası bir kuruluştur.
TANAP Projesi	Türkiye ve Azerbaycan’ın iş birliğiyle ortaya çıkan bu dev proje ile <i>Avrupa’nın</i> ve Türkiye’nin doğal gaz ihtiyacını karşılamayı amaçlamaktadır.	

Tablo 4’te bulgular incelendiğinde, 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, hızlı iletişim güçlü toplum, beylikten cihan devletine, insanı yaşat ki devlet yaşasın, Avrupa’da uyanış, çarklar dönüyor, Fransız İhtilali ve Avrupa, değişen dünyada değişen Osmanlı, bilimin öncüleri, her yenilik geleceğimize bir katkıdır, geleceğe yön veren teknolojiler, özgür düşüncenin bilime katkısı, demokrasi serüveni, Türkiye’de ve Dünya’da barış, Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Türkiye

ve Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Konseyi (1949), Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) 1958, Türkiye ve G20, Avrupa, Kafkasya, Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA), TANAP Projesi isimli ünite konularında Avrupa ve ülkeleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Avrupa ismiyle ünite konularının olması dikkat çekicidir. Ayrıca Avrupa tarihi, Avrupa ülkeleri ve Osmanlı ilişkileri, Avrupa-Türkiye ilişkilerine ait konuların en yoğun anlatıldığı sınıf düzeyi, 7. sınıftır. Bu konuların, tarihi, askeri, siyasi, kültürel, ekonomi ve eğitim ağırlıklı olduğu söylenebilir. Ayrıca Türkiye'nin kuruluşundan itibaren Avrupa devletleriyle olumlu ilişkilerini devam ettirdiği ve içinde Avrupa ülkelerinin de bulunduğu çeşitli uluslararası kuruluşlara üye olduğu ve çeşitli siyasi, ticari ve kültürel antlaşmalar imzaladığı ders kitabında geçmektedir. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA) ve TANAP Projesi adlı iki güncel konu, ders kitabına yansıtılmıştır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Avrupa konuları genel olarak değerlendirildiğinde, günümüzde Türkiye ve Avrupa ilişkilerini anlatan konuların çok az ders kitaplarına yansıtıldığı görülmektedir. Bu bir eksiklik olarak görülebilir. Çünkü ders kitapları, çocukların dünya görüşü, bakış açılarını, algılarını ve tutumlarını etkilediği için güncel konulara yönelik duyarlılıklarını da etkilemektedir. Bu nedenle çocuklar, ders kitapları aracılığıyla Avrupa-Türkiye ilişkilerinin arka planında tarihi, kültürel, siyasi, askeri, ekonomi ve eğitim faktörlerini daha iyi kavrayabilir.

Son olarak ders kitapları, sınıf düzeyi açısından değerlendirildiğinde Avrupa konularının 4. Sınıftan itibaren 7. Sınıfa kadar sayısının ve içeriğindeki bilgilerin arttığı görülmektedir. Bu bulgulardan da anlaşıldığı üzere Avrupa-Türkiye konularının ekseninde geçmişte Selçuklu, Osmanlı Devleti ile yaşanan olayların anlatıldığı konular ve bu kapsamda meydana gelen askeri, siyasi ve ekonomi olayların içerikleri daha fazla yer almaktadır. Zamanla kültürel, eğitim ve ekonomi konuların ağırlığının değiştiği görülmektedir. Özellikle Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda küresel bağlantılar öğrenme alanındaki konu içeriklerinde Avrupa konularının yeri ve önemi ortadadır. Bunun güncel konularla zenginleştirilmesi ve geliştirilmesi gereklidir. Öğrencilerin yaşadığı çağa ayak uydurmaları ve güncel konulardan haberdar olmaları için ders kitapları önemli bir araçtır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmanın bulgularından hareketle bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Buna göre 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, çocukların Avrupa konularına yönelik farkındalıklarını arttırmak adına temel düzeylerde bilgilere yer verilmiştir. Özellikle kültürel, ticari, ekonomi ve askeri ağırlıklı konular olduğu belirlenmiştir. Yine benzer bir şekilde 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında kültürel, turizm, ekonomi ve siyasi ağırlıklı konuların olduğu saptanmıştır. 4, 5 ve 6. sınıf ders kitaplarındaki Avrupa'ya ait konuların sayıları, birbirine yakın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Avrupa ve Türkiye ilişkilerini anlatan konuların en çok yer aldığı sınıf düzeyi, 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarıdır.

6. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, BTK demir yolu projesi, Avrupa'dan Çin'e kadar uzanan bir demiryolu projesi gibi güncel bir konuya yer verilmiş, aynı şekilde 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA) ve TANAP Projesi adlı iki güncel konuya yer verildiği saptanmıştır. Günümüzde Türkiye ve Avrupa ilişkilerini anlatan konuların çok az ders kitaplarına yansıtıldığı söylenebilir. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında Avrupa ismiyle ünite konuları tespit edilmiştir. Ayrıca Avrupa tarihi, Avrupa ülkeleri ve Osmanlı ilişkileri, Avrupa-Türkiye ilişkilerine ait konuların en yoğun anlatıldığı sınıf düzeyi, 7. sınıf olduğu belirlenmiştir.

Ders kitapları, çocukların dünya görüşü, bakış açılarını, algılarını ve tutumlarını etkilediği için güncel konulara yönelik duyarlılıklarını da etkilemektedir. Yapılan bir araştırmaya göre dünyada pek çok ülkede öğretim programları, ders kitapları ve diğer öğretim materyalleri, öğrencilerin bilgiye ulaşma yollarını öğrenmelerine, sorun çözme ve karar verme becerilerini geliştirmelerini etkilemektedir (Aktın, 2010, s.1). Bu nedenle ders kitaplarının içerikleri, çocukların farklı kültürlerle yönelik algının oluşmasında doğrudan rol oynar.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında Avrupa konuları, içerik olarak incelendiğinde, tarih, coğrafya, uluslararası ilişkiler, sosyoloji adlı sosyal bilim disiplinlerinin ağırlığı ortaya çıkmıştır. Nitekim ders kitaplarında, öğretici tarih anlayışı, bilgilendirici bir yöntemle hazırlanmış ve özellikle 21. Yüzyılın hakim öğretici tarih anlayışı ve resmi ideolojinin hedefleri doğrultusunda şekillendiği görülmektedir. Küreselleşmenin de etkisiyle ders kitapları ulusal olmaktan çıkmış, çok perspektifli, çok kültürlü, disiplinler arası bir yapıda ve ilgili temalar doğrultusunda hazırlanmaktadır (Çelik, 2020; Yalçın, 2023). Yapılan bir araştırma so-

nucuna göre ders kitaplarının içeriğinin şekillenmesinde Cumhuriyetin erken döneminden itibaren Avrupa-merkezcilikten etkilenmeyi ve Avrupa-merkezcilik eleştirisi ile devam ettiği iddia edilmektedir (Kılıç, 2021). Ancak bu hakim görüş zamanla azalmış, dönemsel olarak ulus devlet yapılanmasının hedef ve amaçları doğrultusunda şekillenmiş daha sonra küresel bir dünyanın bilgisine dönüşmeye başlamıştır.

Bu sonuçlar doğrultusunda, bireylerin Avrupa ve Türkiye ilişkilerini daha iyi anlamaları ve kavramaları için güncel ve eğitici bilgilerle ders kitapları geliştirilmelidir. Ders kitaplarına yapılabilecek en önemli eleştiri. Avrupa konularının güncellikten eksik olması ve bununla ilgili tarihsel bilgilerin kronolojik sıralamasının yapılmamış olması, konuların birbirinden kopuk ve dağınık olması, etkinlik temelli konuların ders kitaplarında azlığı dikkat çekicidir. Şu bir gerçek ki 5 yıllığına basılan kitapların içeriği güncellikten yoksundur. Bu tamamıyla yanlış bir yaklaşımdır. Çünkü her yıl küresel çapta meydana gelen birçok olay var ve bunlar hakkında doğru bir şekilde haberdar olmak için güncel olay ilkesi göz ardı edilmemelidir. Ders kitaplarında Avrupa konularının öğretiminde metin görsel ilişkisi geliştirilmeli ve dikkat çekici olmalıdır.

Kaynaklar

- Aktekin, S. & Öztürk, M. (2009). Çok kültürlü bir Avrupa için Tarih ve Sosyal Bilgiler eğitimi. İçinde, 5-13. S. Aktekin & M. Öztürk (Ed.). Harf Eğitim Yayıncılığı. Ankara.
- Aktın, K. (2010). Türkiye, İngiltere ve ABD Sosyal Bilgiler/Tarih ders kitaplarında yapılandırmacı yaklaşım, II. Dünya Savaşı örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Archer, C. (1992). *International Organizations*. London: Routledge.
- Banks, J. A. (Ed.) (2004). *Diversity and citizenship education*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Center European Studies [CES], (2023). <http://www.centrostudieuropei.it/cse/>
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2005). *Research methods in education*. (5th ed.). London: Routledge
- Çelik, H. (2020). Tarih Ders Kitabı Araştırmalarına Kısa Bir Bakış. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(2) , 565-586.
- Europe Union [EU], (Avrupa Birliği), (2022). Erişim adresi: https://www.ab.gov.tr/turkiye-ab-iliskilerinin-tarihcesi_111.html.
- Evirgen, Ö. F., Özkan, J. & Öztürk S. (2020). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı. S. Elmacı, A. Altun & A. Beldağ (Eds.) Ankara: MEB Yayınları.
- Farrell, M, vd. (2005). *Global Politics of Regionalism: Theory and Practise*. London: Pluto Press.
- Gönlübol, M. & Kürkçüoğlu Ö. (Mart 1985). Atatürk dönemi Türk dış politikasına genel bir bakış, *AAMD*, I(2) , 462.
- Gültekin, G., Akpınar, M., Nohutçu, M., Özerdoğan, P. & Aygün, S. (2019). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı. M. Ali Kapat, E. Yüksel & M. Akpınar. (Eds.). Ankara: MEB Yayınları.
- Hodgson, N. (2008). Citizenship education, policy, and the educationalization of educational research. *Educational Theory*, 4(58), 417-434. <https://eu-urope.unc.edu/toolkits/chapter-1/>.
- Karaca, A., Elilçi, M. A., Demirok, B., Atan, S., Ayana, Ş., & Elilçi, B. (2023). Sosyal bilgiler dersinde tarih konularının öğretiminde karşılaşılan güçlükler ve çözüm önerileri. *Socrates Journal of Interdisciplinary Social Studies*, 9(25), 135-147.
- Kılıç, H. (2021). Türkiye'deki ortaöğretim tarih ders kitaplarında Afrika, *Capadocia Journal of Area Studies (CJAS)*, 3(1)

- Koullapis, L.G. (1995). Türkiye’de Tarih ders kitapları ve UNESCO’nun Önerileri, Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları 1994 Buca Sempozyumu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 51.
- Özalp, M. T. & Güngör, İ. (2022). 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan destanlarda biz ve ötekinin temsili. *Maarif Mektepleri Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 5(2), 27-42. <https://doi.org/10.47155/mamusbbd.1187479>.
- Şahin, E. (2019). Ortaokul ve imam hatip ortaokulu 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı. Ankara: Anadolu Yayıncılık.
- Topal, C. (2009). Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri. S. Aktekin & M. Öztürk (Editörler). *Çok kültürlü bir Avrupa için tarih ve sosyal bilgiler eğitimi*. İçinde, 13-27. Harf Eğitim Yayıncılığı. Ankara.
- Tüysüz, S. (2020). 4. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı, Ankara: Tuna Matbaacılık A.Ş.
- Yalçın, A. (2023). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve ders kitaplarında tarihi metinlerin değerler açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri* (16. Baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, K. & Yiğit, Ö. (2010). Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Avrupa, Ortadoğu ve Türkiye’ye komşu ülkelere ilişkin algıları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 318-334.
- Zevin, J. & Corbin, S.S. (1998). Measuring secondary social studies students’ perceptions of nations. *Social Studies*, 89(1), 35-38.